
КОМПЕТЕНТНОСТ И КОМПЕТЕНЦИИ В ЕВРОПЕЙСКАТА КВАЛИФИКАЦИОННА РАМКА*

ВИОЛИНА Ф. ИВАНОВА, ЙОРДАНКА Д. ИЛИЕВА, РУСАНКА Г. ПЕТРОВА

COMPETENCE AND COMPETENCIES IN THE EUROPEAN QUALIFICATION FRAMEWORK

VIOLINA F. IVANOVA, YORDANKA D. ILIEVA, RUSANKA G. PETROVA

ABSTRACT: *The terms competence and competencies are relatively new in the conceptual apparatus of Bulgarian pedagogy and didactics. For this reason in their interpretation acceptance and approval differences exist.*

The article examines the essence of the concepts, structural components and their classification according to the interpretation of the European Qualifications Framework. To be presented the mathematical competence, knowledge, skills and attitudes.

KEYWORDS: *competence and competencies, European Qualifications Framework, mathematical competence*

Съвременната визия за европейското общество се основава на високо образовани и добре подготвени човешки ресурси, способни да реагират адекватно на динамично променящата се среда. Стратегията на Европейския съюз(ЕС) „Европа 2020“ за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж е предложена от Европейската комисия(ЕК) през март 2010г. и одобрена от държавните и правителствените ръководители на страните от ЕС през юни 2010г. В документа се определят конкретни цели, които трябва да бъдат постигнати през следващото десетилетие, в области като заетостта, образованието, използването на енергия и иновациите, за да бъде преодоляна финансовата криза и да се помогне на Европа отново да поеме по пътя на икономическия растеж.[10] Стратегията „Европа 2020“ има амбицията да осигури един нов подход към образованието. Образование, което ще вдъхновява, мотивира и насърчава децата да развият своите заложби и потенциал. На национално равнище ЕК поставя на държавите-членки следните задачи:

- да осигурят ефективно инвестиране в образователните системи и системите на обучение на всички равнища (от предучилищна възраст до висше образование);
- да подобрят резултатите в сферата на образованието, като обърнат внимание на всеки сегмент(предучилищна възраст, начално, средно и висше образование) в рамките на интегриран метод, обхващащ ключови компетенции и целящ да намали преждевременното напускане на училище;
- да повишат отвореността и пригодността на образователните системи, като изградят национални квалификационни рамки и съгласуват по-добре образователните резултати с нуждите на пазара на труда;
- да подобрят излизането на младите хора на пазара на труда чрез интегрирани действия, включващи насоки, съвети и обучение на работното място. [10]

---

* Тази статия е финансирана по проект от фонд Научни изследвания на ШУ “Епископ Константин Преславски” РД-08-235/13.03.2014 г.

Препоръките на Европейския парламент и Съветът на Европейския съюз относно ключовите компетентности за учене през целия живот, отразени и в работните документи на Европейската комисия през 2007 г., гарантират качествено и модерно образование през 21 век.[5] Основна част от стратегиите на Европейския съюз за растеж, работни места и устойчиво развитие е обезпечаването на младите хора с ключови компетенции и подобряване на образователните постижения. За да може всеки гражданин гъвкаво да се приспособи към динамичните промени в обществото, е необходимо да притежава по-широк спектър от *компетентности*: ключови, професионални, граждански и социални. Те се формират у подрастващите в резултат от предучилищното и училищно образование.

Ключовите компетентности, посочени в Европейската референтна рамка, са: общуване на роден език; общуване на чужди езици; математическа компетентност и основни компетентности в природните науки и технологиите; дигитална компетентност (ИКТ); умения за учене; обществени и граждански компетентности; инициативност и предприемачество; културна осъзнатост и творчество.[3]

За първи път понятието „*компетенция*” като успешно проявено съчетание, съвкупност от знания, умения, нагласи и поведения на служителите за постигане на резултати (желани нива на представяне) в дадена професионална роля и в определена организация се въвежда от американския психолог Дейвид МакКлиланд през 1973г. [8] В статията си „По-добре тестване на компетенции, отколкото на интелигентност” той описва опита си като консултант по подбор на персонал за работа в отделни професионални направления”. [12] Прилагайки различни тестове в подбора, МакКлиланд стига до извода, че измерването на коефициента на интелигентност не е определящ индикатор за работата, за която се наемат служителите, и не може да гарантира доколко ще бъдат успешни на своята позиция. Публикацията предизвиква голям обществен интерес и психологът е нает от Държавния департамент на САЩ с цел да подобри процеса на селекция на кандидати. МакКлиланд и неговите колеги от консултантска къща McBer&Companу създават техниката “поведенческо интервю”, за да проучат разликата между отличните и посредствените служители. Характеристиките, които ги открояват, психологът нарича “*компетенции*”. Така МакКлиланд разработва *компетентностни профили* за всяка позиция на базата на поведенчески интервюта с най-ефективните и успешни служители. Всяка компетенция от тези профили е подкрепена с индикатори, измерващи поведението на служителя, чрез които психологът оценява реалната пригодност на кандидатите.

През 1982г. американският изследовател Ричард Бояцис издава книгата „Компетентният мениджър: модел за ефективност”, която оказва значително влияние сред специалистите по управление на човешките ресурси. [11] За кратко време управлението на компетенциите се превръща в ключова стратегия за повишаването на ефективността и потенциала на компаниите. През последното десетилетие фирми и организации започват да използват масово компетентностния подход, като разширяват сферите на неговото приложение.

Развитието на компетентностния подход в Европа продължава и Лисабонската стратегия от 2000 г. за обучение, продължаващо през целия живот, концепциите за “Икономика на знанието”, “Учеща организация” и налагането на международни стандарти в управлението като ISO 9000/2000/1400, ISO 26000 за корпоративна социална отговорност, “Investors in People” (“Инвеститори в хора”) и др. [1]

Терминът *компетентност* е сравнително нов в понятийния апарат на българската педагогика и дидактика. Поради този факт в неговото разбиране, приемане и утвърждаване съществуват различия, които би трябвало да бъдат преодоляни преди приемането на нови ДОО и нов закон за народната просвета.

В научната литература съществуват различни тълкувания на понятието *компетентност*. [1, 9] В редица статии то бива подменено с термина *компетенция*. [2, 4] Двете понятия често се използват синонимно, но в семантиката им съществуват различия. Редица автори извеждат компетентността като по-общо понятие, включващо в себе си определени компетенции, но има и такива, които твърдят обратното. [4]

Според ЕКР *компетентността* се интерпретира като доказана способност за използване на знания, умения и личностни, социални и/или методологични дадености в работни или учебни ситуации и в професионално, и в личностно развитие. В контекста на Европейската квалификационна рамка способностите се описват с оглед степента на поемане на отговорност и самостоятелност, затова компетентността се определя като съвкупна интегрална личностна характеристика, която е своеобразна степен на постижения на индивида в областта на определени компетенции. Тя се формира на базата на когнитивни свойства и на ценен практически опит на личността, позволяващи ефективно да се решават проблемите и характеризират човека като компетентен в определена степен. [3]

В същия документ *компетенциите* в областта на дадена дейност се разглеждат като комплексно владение на специфични знания, умения и поведенчески модели в гъвкав план. Компетенцията е готовност на индивида ефективно да организира вътрешни и външни ресурси за постигане на целите и способността му да решава определен клас професионални задачи. В тази връзка компетентността в дадена област се разглежда като съвкупност от компетенции (знания, умения, отношения, опит), необходими за ефективна дейност.

Знанията са резултат от усвояване на информация в процеса на учене. Те са съвкупност от факти, принципи, теории и практики, които са свързани с определена сфера на работа или обучение. В контекста на Европейската квалификационна рамка знанията се описват като теоретични и/или фактологични.

Уменията са способност за прилагане на знанията и използване на ноу-хау при изпълнение на задачи и решаване на проблеми. В контекста на Европейската квалификационна рамка уменията се описват като познавателни (включващи прилагане на логическо, интуитивно и творческо мислене) и практически (включващи сръчност и употреба на методи, материали, уреди и инструменти).

Структурата на компетентността включва три елемента:

- познавателен - свързан със знанията и умения в дадена област;
- рефлексивен - включва вътрешното отражение на условията в дадена ситуация, представата за себе си и своите възможности и отношението между тях. От това съотношение се получават субективните критерии за ефективността на собствените действия (чувство за възможности, за собствена ценност, за ефективност);
- стимулативен, който е свързан с особеностите на осъществяваното действие, решение или поведение в конкретна ситуация.

Компетентността може да се определи като интегрално преносимо образувание от знания, умения, нагласи и оценъчни отношения на личността, структурирани йерархично: ключови компетенции/базови, основни/ и специфични, диференцирани компетенции. Под *ключови компетенции* се разбират онези компетенции, от които всички хора се нуждаят: за личностно изразяване и развитие; за гражданско съзнание; за социалната интеграция и реализация.

Ключовите компетенции (базови, основни) са знания и умения, нагласи и оценъчни отношения, без които не е възможно осъществяването на дадена дейност, поведение,

решение. Те имат значителна продължителност и осигуряват варианти на адаптивно поведение, действие или решение в различни ситуации.

Специфичните, диференцирани компетенции са свързани със знания, умения, нагласи и оценъчни отношения на личността за определена сфера. Те осигуряват по-високи постижения, позволяват да се различават високите от средните постижения, по-добрите от по-малко добрите. Те са предпоставка за качеството и прецизността на резултатите в дадена област.

Всички компетенции са равнопоставени. Критичното мислене, творчеството, решаването на проблеми, вземането на решения, инициативността и др. са общи за всички компетентности.

Математическата компетентност е способността да се развие и прилага математическо разсъждаване за решаването на различни проблеми в ежедневието. На основата на стабилното овладяване на смятането акцентът се поставя върху разсъждаването, дейността и знанията.[5] Математическата компетентност включва в различни степени способността и желанието да се използват математически методи на мислене (логическо и пространствено мислене) и представяне (формули, модели, конструкции, графики, диаграми). Необходимите знания по математика включват стабилно познаване на числата, мерките и геометричните форми, основни действия и основни математически презентации, разбиране на математическите понятия и концепции, както и отношение към въпросите, на които математиката може да предложи отговори. Формулирани са и следните умения: индивидът трябва да може да прилага основните математически принципи и процеси в ежедневието си - у дома и на работа и да проследява, и оценява различните етапи при аргументиране. Той трябва да може да разсъждава математически, да разбира математически доказателства и да общува на математически език, както и да използва съответните помощни средства. Като отношения са определени положителната нагласа към математиката, която се основава на уважението към истината и желание да се търсят аргументи и да се оценява тяхната валидност.

Математическата компетентност и основните знания в областта на природните науки и технологиите са изведени на трета позиция в Европейската референтна рамка. Предизвикателството, което стои пред всички, работещи в областта Методика на обучението по математика и другите природни науки във всички степени на предучилищна и училищна подготовка, е да адаптират тази интерпретация към специфичните условия на българското образование и неговите традиции, както и да обособят и формулират ключовите компетенции, които трябва да се овладеят от децата на всеки етап от развитието им.

ЛИТЕРАТУРА

1. Господинов, Д. Компетентностите и управлението на човешките ресурси в училище, Годишник на СУ „Св. Климент Охридски” ПФ том104, С., 2011г.
2. Доклад за използваемост на продукт „Наръчник за осемте ключови компетенции за учене през целия живот“ автори – екип на SPU
3. Европейска квалификационна рамка. Люксембург, 2009. Служба за официални публикации на европейските общности. – https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/broch_bg.pdf
4. Ефимов, В.Ф. Компетентност как ново качество личности школьника, „Начальная школа”№2, М., 2001г.
5. Ключови компетентности. Европейска референтна рамка. МОН, С., 2007
6. Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година, МОН, С., 2014г.
7. Проект PSS - Насърчаване на социални умения No. - 502647-LLP-1-2009-1-IT-Comenius-CMP "PSS - Насърчаване на социални умения сред учениците", 07.2011г.
8. Томов, Д. Разработване на компетентностни модели, или какво е необходимо за успешно трудово представяне. – Труд и право, 2010, подбрани статии. – trudipravo.bg, 16.11.2010 г.
9. Тоцева, Я. Професионално-педагогическа и интеркултурна комуникативна компетентност, Технологични аспекти на интеркултурното образование, Бл., 2009г.

10. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth „Europe 2020 strategy”, Communication from the commission, Brussels, 3.03.2010.
11. Boyatzis, R. The Competent Manager. 1982, John Wiley & Sons.
12. McClelland D.C., Testing for competence rather than intelligence. American Psychologist, 1973.

ОБЛАДЯВАНЕ НА КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНЦИИ – ЦЕЛ НА ОБРАЗОВАНИЕТО ПРЕЗ 21 ВЕК*

ВИОЛИНА Ф. ИВАНОВА, ЙОРДАНКА Д. ИЛИЕВА, РУСАНКА Г. ПЕТРОВА

POSSESSING KEY COMPETENCIES OBJECT OF EDUCATION IN 21- ST CENTURY

VIOLINA F. IVANOVA, YORDANKA D. ILIEVA, RUSANKA G. PETROVA

ABSTRACT: In the article are considering basic theoretical researches linked with elementary and primary school stage. Forming key skills in adolescents happens in learning process at an early age.

KEYWORDS: key competencies, education, children, students

Успехът на децата в Обединена Европа стои в центъра на образователната политика на всяко хуманно и прогресивно общество. В основата на стратегиите на Европейския съюз е залегнала необходимостта от осигуряване на ключовите компетенции за подобряване на образователните постижения. В съвременната социална реалност ключовите компетенции се утвърждават като основна ценност, цел и резултат на образованието. Европейската общност отдавна е осъзнала необходимостта от образование за просперитета както на отделния човек, така и на обществото като цяло. Присъединяването на България към Европейския съюз и европейското образователно пространство отправя нови предизвикателства към сферата на образованието.

Дефинирането в европейската рамка на ключовите компетенции на подрастващите, предполага те да се формират в резултат от учебно-възпитателния процес още в ранна възраст. Те са важен фактор за усъвършенстване развитието на личността на детето, за повишаване мотивацията и мобилността му и показват степента на адаптивността му по отношение изискванията на училищното обучение.

Целта на настоящото изследване е да се проучат основните теоретични постановки, свързани с компетенциите в предучилищен и начален етап.

В образователната политика според Националната стратегия за развитие на средното образование се поставя като перспектива създаването на условия за развитието и образованието на всяко дете.

---

* Тази статия е финансирана по проект от фонд Научни изследвания на ШУ “Епископ Константин Преславски” РД-08-235/13.03.2014 г